

LA CAVALLERIA DE LA PUNTA

ANTONI GILI FERRER

El terme de Bellver que coincideix en part en l'actual terme de Sant Llorenç del Cardassar, té una variada i molt rica documentació històrica, tal volta per haver pertenescut a l'heretat de conquesta de Nuno Sanç.

Els primers documents del segle XIII que designen les propietats indiquen clarament que estan situades *en el terme de Manacor*. Posteriorment afeigeixen, en algunes poques ocasions, la nominació *de la parròquia de Bellver*.

Així en el traspàs de la sarraïnesca alqueria de Lluccamar, l'any 1253, és indicada la seva localització *en el terme de Manacor, en la parròquia de Bellver*.¹

Un document de l'any 1262 registra ja *el terme de Bellver*, no escasejant els documents en què hi abunda l'assignació de *terme de Bellver*, al finalitzar el segle XIII, pauta que durarà, al manco, fins al segle XV i XVI.²

Les Cavalleries de Bellver.

Les cavalleries situades dins el terme de Bellver són tres:

La Cavalleria donada per Nuno Sanç a Martí Petro Desi, dia 7 de les calendes de gener de l'any 1233, a perpetuitat, comprenent dues alqueries, de les quals una s'anomena Adson i l'altra Adsona. Amb el temps fou coneguda per la Cavalleria de Son Peretó.

Una altra Cavalleria també fou cedida per Nuno Sanç a Bernat Burguet de Sarrià de Barcelona, posteriorment anomenada la Cavalleria dels Llulls.

La tercera Cavalleria, distinta de les dues anteriorment citades, és la Cavalleria de La Punta de Na Petra, després d'En Brotat i més modernament de N'Amer, objecte del nostre estudi.

Aquesta Cavalleria fronterera amb l'antic terme d'Artà, per la banda de Benicanella, avui Son Servera, en algunes poques ocasions, apareix assentada, semblantment, dins el terme d'Artà.

¹ A.R.M., Prot., 342, 234 v.

² A.R.M., Prot., 347, 262 v.

L'any 1338, Janer d'Osseres, d'Artà, presenta la fadiga a Guillem Traver, donzell i ciutadà de Mallorca, de 14 quarteres de blat censals venudes a Guillem Ros, apotecari, assignades sobre el rafal, anomenat precisament *Lo Rafal d'Artà*.³

Igualment, en la cabrevació de la Cavalleria de La Punta, l'any 1651, per Francina Jover, viuda d'Amer, diu que té i posseeix una Cavalleria dita La Punta d'En Brotat, situada *en els termes de les viles de Manacor i Artà*.⁴

Els Traver.

Els Traver habiten a Bellver des dels anys posteriors a la conquesta de Mallorca.

Joan Traver hauria vingut a la conquesta amb don Nuno Sanç i dia 3 d'abril de l'any 1235, en recompensa de la seva participació, rebia de Ferrer d'Olzeto, batle i procurador de la porció de don Nuno Sanç, uns terrers a la Ciutat.⁵

Pere Traver, en 1268, viu a la població que es va formant a prop de L'Almudaina d'Artà.

En document datat l'any 1241, Joan Traver apareix ser propietari d'una muntanya partionera amb l'alqueria de Cujabelig, pròpia des d'aquell mateix any de Berenguer Tortosa i amb l'honor de Pere de Perdines.⁶

L'any 1281, Francesc Traver ja posseïa la Cavalleria. Aquest any, Pere Aragonès, fill de Sanxo Aragonès, adquireix un rafal de Francesc Traver que acostumava tenir En Domènec en el terme de Manacor, en la porció en altre temps de Nuno Sanç que Francesc Traver té en feu d'un cavall armat. Les delimitacions del rafal són ben precises: alqueria Mitjana, rafal d'En Sanxet, alqueria Roja, i rafal de Miramar. La venda va a delme i tasca del pa, vi, oli, canyom i llegums.⁷

³ A.R.M., Prot., 364.

⁴ A.R.M., E.R.C., 1148, 135 v.

Sobre les cavalleries de Bellver han escrit:

JAUME DE OLEZA I D'ESPANYA, Caballeria de Adson y Adsona (vulgarmente de Son Peretó) y Caballeria de los Llulls (antiguamente de Burguets). Bolletí de la Societat Arqueològica LuHiana. Tom XXIII, 19 i 60.

L. LLITERAS, Artà en el siglo XIV. 1971. Pàgs. 61 i ss.

R. ROSSELLÓ, Història de Sant Llorenç des Cardassar. 1978. Pàgs. 97 i ss.

J. SEGURA SALADO, Història de Sant Llorenç des Cardassar. 1981. Pàgs. 116 i ss.

⁵ L. LLITERAS, Artà en el siglo XIV, 65.

⁶ A.R.M., Prot., 342, 60.

⁷ A.R.M., Prot., 350, 104.

Establiments de terres dels Traver.

ANY	VENEDORS	COMPRADORS	PROPIETAT	CONFRONTANTS
1262	Francesc Traver, esposa Sanxa i germanas	Bernat Domenge	Rafal Mitjà	Rafal de Ramon Oliver, La Punta, alq. Mitjana i alq. de Perdines.
1262	Id. Id. Id.	Sanxo Aragonès	Rafal " <i>qui se tenet cum Artano</i> " i "Punta de dehesa"	
1262	Id. Id. Id.	Pere Perdines	Camp del Bosc	Honor propi, "castell" vorera de la mar, honor pel qual se va a la talaia que és entre l'alq. Mitjana i el dit Camp.
1263	Pere de Perdines i esposa	Sanxo Aragonès	Alq. Roja amb un hort i el rafal " <i>versus mare</i> " (Miramar)	La talaia de Vilar que és entre l'alq. Mitjana i el Camp del Bosc i va a la mar, segons aigues, vorera de la mar, La Punta i rafal de Na Sunyera.

ANY	VENEDORS	COMPRADORS	PROPIETAT	CONFRONTANTS
1281	Francesc Traver	Pere Aragonès, fill de Sanxo	Rafal que tenia En Domènec	Alq. Mitjana, Rafal d'En Sanxet, alq. Roja i Rafal de Miramar
1285	Francesc Traver	Pere Aragonès, fill de Sanxo	Alq. Mitjana	Alq. Jusana, muntanyes d'Artà, segons aigües, alq. Subirana, Camp del Bosc i honor de Pere Llorenç
1285	Bernat de Perdines i esposa Saura	Gerald del Rivo	Camp del Bosc	
1294	Marmessors de Francesc Traver	Pere Aragonès i els seus	Honors, possessions, drets i raó, obligat a un cavall armat al Rei	Alq. Mitjana, terme de la parròquia d'Artà, alq. de Bernat de Perdines i alq. de Guillem Llorenç.
1296	Andreu Corna i esposa Elisenda amb la voluntat de Jaume Subirats i esposa Sibila, filla de Gerald del Rivo	Romeu Corna, h. de Sta. Margalida de Muro		

ANY	VENEDORS	COMPRADORS	PROPIETAT	CONFRONTANTS
1297	Andreu Corna i esposa Elisenda	Blanca, vda. de Pere d'Aragó, en nom dels fills: Sanxo i Guillem		
1298	Pere Sanxo i esposa Maria	Andreu Llaurador	Un Rafal	Alq. de Benicanella, vovera de la mar i rafals de Pere Aragonès.
1324	Bonanat Llaurador, d'Artà	Janer d'Osseres, d'Artà	El rafal abans citat	Alq. de Benicanella, vovera de la mar i el rafal dels hereus de Pere Aragonès.

⁸ A.R.M., Prot., 347, 259 v., 260, 262 v. Prot., 354, 143. Prot., 347, 266. Prot., 350, 104. Prot., 349, 229 v. i 229. Prot., 353, 273. Prot., 354, 142 v. L. LLITERAS, Artà en el siglo XIII, 218 i 334.

Pel gener de l'any 1329, Pere Traver, ciutadà de Mallorca, confessa i reconeix a Romia, viuda de Guillem Petro, de la parròquia de Bellver, tutora i curadora dels seus fills, que amb aquelles 19 lliures i 5 sous que, per ell i en el seu nom, ha pagat al seu germà Guillem Traver, li va pagar a ell i a la seva voluntat, totes aquelles 20 lliures i 5 sous mallorquins que li devia en raó dels seus fills, en la propera festa de Sant Miquel per censos de possessions que, per ell i els seus fills, tenen en la parròquia de Bellver.⁹

Precisament en la primera mostra ordenada pel nou Rei de Mallorca Pere El Cerimoniós veim actuar aquest Guillem Traver.

Dia 4 de maig de l'any 1344, entre els cavallers obligats a cavall armat, compareix *En Guillem Traver per la Cavalleria de Bellvesser, qui es en Artá (sic) fa cavall armat, e feu mostra, lo dit jorn del dit cavall armat, lo qual jura quel cavall e els arnesos eren seus.*

Semblantment, amb el mateix caràcter, compareix dia 20 d'octubre de l'any 1345, a hora de vespres, obeint el ban del Conseller i Reformador del Senyor Rei, F. de Boyd, baix la pena de perdre el feu.¹⁰

Amb tot el que deixam dit resta prou esbrinat que els llinatges Aragonès, Sanxo i Petro es refereixen a la mateixa família.

Els Petro donaren el nom a La Punta i així serà coneguda dins la història amb el topònim de La Punta de Na Petra.

Jaume Ballester, habitador de la parròquia de Manacor, lloctinent del noble Roger de Montcada, Governador del Regne de Mallorca, Antoni Badia, notari, regent l'escrivania reial de la dita parròquia de Manacor i Arnau Ramon, saig de la mateixa, en virtut de manament per l'honorable lloctinent, han treballat contínuament, durant 13 dies i 13 nits, febrer de l'any 1410, deixats tots els seus negocis i la seva habitació, estant a la vorera de la mar, en el lloc anomenat *La Punta de Na Petra* del terme o marina de Manacor, on per fortuna de mal temps i de l'aire, perillà una nau de genovesos. El treball va consistir en recuperar tot allò possible: robes i altres coses.¹¹

Els Traver es desprenen de la Cavalleria.

L'any 1347, Guillem Traver s'ha després definitivament de la seva Cavalleria.

A 11 de març d'aquest any, el Rei Pere, per la petició a ell presentada per la Comtessa, esposa d'Huc Valentí, és enterat que Gui-

⁹ A.R.M., E.C.R., 1304-1330.

¹⁰ L. LLITERAS, Artá en el siglo XIV, 376.

¹¹ A.R.M., A.H., 470, 23.

llem Traver, posseïdor de diverses possessions a Bellver, en feu de mateix Rei d'un cavall armat i per aquestes possessions obligat Traver envers la Comtessa i altres en 50 quarteres de blat censals i anuals i que era deudor a la mateixa Comtessa fins a 260 quarteres de blat per censos passats.

No tenint Guillem Traver altres béns per a pagar-les, les seves possessions són subhastades per la Cúria de Manacor i donades a Nicolau de Sant Esteve que ofereix 50 lliures de Mallorca amb les càrregues predites.

L'esmentada venda fou contradita, perquè Nicolau de Sant Esteve no és militar. El Rei mana que si és així i no es troba altre que sigui militar, passats els dies que deuen ser comptats, s'ordini fer execució; més, si es presenta un altre amb caràcter militar o que oferís més preu, o sigui més útil, sigui firmada a tal persona.¹²

L'any 1349, apareix com a propietari de possessions situades dins l'antiga Cavalleria dels Traver, Jaume Roig, de Bellver, el qual, a 12 de desembre de d'aquest any, ven a Huguet Valentí la mitat del seu rafal i possessions que estan obligades a Guillem Ros en 35 quarteres de blat censals i en 10 lliures, 2 sous i 6 diners anuals. Les delimitacions no poden ser més clares al respecte: l'alqueria de Benicanella, la possessió de Perdines, Pocafarina, la vorera de la mar, Salma i Benifeget. La venda va pel preu de 200 lliures.¹³

Els Valentí, per tant, són els nous posseïdors de la Cavalleria, antigament dels Traver. La seva situació coincideix exactament amb ella i damunt ella recau l'obligació *d'un cavall armat*.

Dia 27 d'octubre de l'any 1367, Joan Valentí ciutadà de Mallorca, i esposa Margalida, per 950 lliures, venen i entreguen a Rodrigo de Berga, tota una Cavalleria que pega a la mar, a l'alqueria, anomenada Benicanella, a Benifatget, a la possessió d'Antoni Carbó, a la possessió de Llorenç de Perdines, al Puig Agut, a l'alqueria d'En Campos (Salma), a l'alqueria pròpia de Rodrigo de Berga, a Pocafarina, en part, al torrent del qual l'aigua corre fins a un estany i fins a la mar.¹⁴

L'any 1392, ja ha mort Rodrigo de Berga.

Dia 14 de maig d'aquest any, Gabriel Forner, batle de Manacor, comunica al procurador reial que aquest mateix dia ha estada venuda per ell o per la seva cort *una cavalleria dlla heretat dl honrat en Rodrigo de verga donzell q.º diverses alqueries i Raffals continent en si contigues los quals foren dl honrat en G traver donzell qº situades en la proquia d bellver en lo batliu dl terme de Manacor en la porcio la qual fo*

¹² L. LLITERAS, Artá en el siglo XIV, 388.

¹³ Id. Id. Id., 397.

¹⁴ Id. Id. Id., 438.

olim dl noble en Nono Sans e are es dl Senyor Rey p lo qual son tengudes a feultat e en feu e a servey d hun cavall armat axí com i p aqlla forma e manera q lo dit Rodrigo dementra vivia la tenia havia i posse yia i li ptanyia ab tots sos drets tinents e ptinents.

El bastó fiscal de la Cavalleria és estat entregat a Joan Navata, pare i legitim administrador de Bertomeu Navata i de Berga, nét de l'esmentat Rodrigo de Berga, així com a més donant i oferent. La venda anà pel preu de 804 lliures de menuts.¹⁵

Del dit Bartomeu Navato i de Berga figura la Cavalleria l'any 1403.

Bartomeu Navato i de Berga i esposa Blanca, habitants de Bellver, aquest any, la venen a Bartomeu Andreu i esposa Bonagunda, habitants del Cap de la Pera d'Artà. La possessió situada a Bellver amb l'obligació d'un cavall armat està delimitada per Benicanella de Pere Ferri de la parròquia d'Artà (avui Son Servera) amb la possessió de Benifetget del mateix Pere Ferri, amb la possessió, en altre temps, d'Antoni Carbó, difunt, ara dels hereus de Guillem Montflor, amb les possessions de l'hereu de Llorenç de Perdines, amb el Puig Agut, amb l'alqueria que fou de Pere Campos, difunt, i ara és de Joan des Colomers (Salma), amb la seva alqueria, amb Pocafarina de Montserrat Aritges i, en part, amb el torrent del qual l'aigua corre a un estany i d'aquest va a la mar.¹⁶

L'any 1413, Bartomeu Navato ha canviat el seu domicili des de Manacor a Felanitx.

Un document del notari Francesc Sabet ens notifica com diumenge, dia 19 de març d'aquest any 1413, a prop del migdia foren llegides en llengua vulgar i intimades, a la plaça de L'Arraval de Felanitx, a instància d'Antoni Berga, en nom de Pere Bosch, les següents paraules: *Com so es en Barthomeu navato olim de Manacor are de Felanitz habitador amb certa carta de aquei feta hatais en per tots temps stablert an Barthomeu andreu la donhs d arta are de dita parroquia de Manacor habitador la cavalleria que hans fo del honrat en Rodrigo de vergua donsall ensemps en lo raffal apellat de Miramar a aquella contigu no denunciat que fos tengut a anual prestacio contribucio e carrech de 16 lliures moneda de Mallorca censals les quals la dona Catharina muller del honrat en Thomas mercer de Sant Johan de Sineu qº sobre aquell preten rebre e cerli degudes p cens de temps passat 184 lliures deles quals ha possat clam contra lo dit Barthomeu andreu en la cort del honrat batle de Mca.¹⁷*

¹⁵ A.R.M., R.P., 1348.

¹⁶ A.R.M., E.C.R., Any 1403. Manacor.

¹⁷ A.R.M., Prot., Francesc Sabet.

En 1429 posseïx la cavalleria Jaume Bonafè.

Jaume Bonafè, cirurgià, i esposa Antonina, habitants abans de Manacor, passaren a viure a Artà, on Jaume Bonafè exercia de cirurgià.

L'any 1439, Jaume Bonafè i esposa traspassen al seu fill Joan Bonafè, habitant a Manacor, una alqueria, situada a Manacor, en el terme de Bellver, anomenada Sa Punta, a la Cavalleria pròpia del dit Jaume Bonafè que posseïx, baix la fidelitat del Senyor Rei i al servei d'un cavall armat.

Les limitacions són les mateixes: Honor de Jaume Vives (ara Son Vives) honor de Bernat Montserrat (Pocafarina) torrent que va a l'estany, alqueria o marina del mateix Jaume Bonafè, alqueria de l'esposa de Salvador Servera, (Son Servera) alqueria o rafals de Benifetget, alqueria de Guillem Tarroja, alqueria de Salma i el Puig Agut (Puig de ses Fites).¹⁸

Fill de Jaume Bonafè i germà de Joan seria Jaume Bonafè que juntament amb la seva esposa Sibília, habitants de Felanitx, en la seva alqueria anomenada Tortix, confessen, setembre de l'any 1454, estar obligats en una quantitat de diners en raó de censos passats des del temps en què posseïren tota l'alqueria, anomenada Sa Punta, situada en el terme de Bellver, de la parròquia de Manacor.¹⁹

L'alou i el directe domini d'aquestes propietats passaren als hereus de Jaume Bonafè.

En el seu testament guardat a l'arxiu municipal d'Artà veim que fa hereu el seu nét Antoni Vives i Bonafè, fill de Llorenç i de Bàrbara.²⁰

Quan Antoni Peretó, agost de l'any 1472, ven aquesta possessió a Antoni Servera de Manacor, apareix que el seu alou és dels hereus de Jaume Bonafè, habitant de la parròquia d'Artà. La possessió traspasada és La Punta d'Avall, el preu de la venda és de 230 lliures reials maiorquines i els seus confrontants són Binicanella de Salvador Servera, La Punta d'Amunt d'Antoni Servera, Pocafarina de Pere Montserrat, La Marina de Bartomeu Peretó, l'estany d'En Peretó i la vorera de la mar.²¹

Dia 3 de gener de l'any 1477, Llorenç Vives, d'Artà, ven a l'honor Antoni Servera el domini directe, delmes, agraris, foriscàpies, lluïsmes etc. de la Cavalleria La Punta, situada en el terme de Bellver, de la parròquia de Manacor.²²

De l'honor Antoni Servera fou donatari el seu fill Salvador Servera, habitant de Manacor.

¹⁸ A.R.M., E.C.R., Any 1439. Manacor.

¹⁹ A.R.M., Prot., M. 178, 151.

²⁰ A.M.A. Actes notarialis i documents de vârios notaris.

²¹ A.R.M., Prot., Joan Gili. Any 1472, 85 v.

²² A.R.M., E.C.R. Any 1477. Manacor.

Salvador Servera i esposa Joaneta, setembre de l'any 1503, venen tots els seus drets a Antoni Mir, notari de Mallorca, conjuntament amb un tros de terra i garriga de la seva possessió La Punta d'Amunt de pertinències de la Cavalleria. La Cavalleria és tenguda baix alou i feu del Senyor Rei de la porció del noble Nuno Sans al vintè de lluíme i a la prestació o servei d'un home i un cavall armat per a la defensa d'aquest regne. Les afrontacions de l'íntegra alqueria són les que segueixen: vorera de la mar; Benicanella dels hereus de Salvador Servera; la possessió de Carbó que, aleshores, era de Salvador Servera: Benifetget; L'Estepar, de Llorenç Mir; Salma, de Pere Guiscafrè; Puig Agut del Coll d'Artà; La Font Palleta; la possessió de Jaume Vives (La Torre d'En Perdines); la possessió de Joan Peretó que fou de Montserrat Aritges (Pocafarina); el Pas d'En Farratge que confronta amb el torrent que discorre a l'Estany, situat en la possessió del comprador; La Punta d'Avall i La Marina d'En Peretó.²³

No feia molts d'anys que el notari Antoni Mir havia comprada aquesta darrera possessió, anomenada La Punta d'Avall. L'any 1498 l'havia adquirida a Antoni Peretó.²⁴

Al notari Antoni Mir succeí el Magnífic Francesc Mir, doctor en lleis.

Dia 24 d'abril de 1520 la seva viuda denunciava tenir i posseir una Cavalleria, vulgarment anomenada La Punta, situada en la parròquia d'Artà y Manacor, tenguda baix el feu del Rei de la porció de Nuno Sans, a vintè de lluíme i a la prestació o servei d'un cavall armat per la defensa del Regne.²⁵

Pocs anys després la mateixa senyora, 28 setembre de l'any 1531, ven la Cavalleria al reverend Joan Brotat, prevere, en acte d'establiment rebut en l'escrivania del Rei.²⁶

El reverend Joan Brotat, dia 4 de gener de l'any 1538, prevere de la Seu de Mallorca, ven 4 lliures a l'honor Mateu Binimelis, com a tutor de Jeroni Rossell, que imposa damunt la seva possessió o marina alodial, anomenada La Punta d'Avall, en el terme de Bellver de la parròquia de Manacor, restant delimitada per La Punta d'Amunt de Bartomeu Sard, Pocafarina dels hereus de Miquel Peretó, la possessió del Magnífic Arnau Sureda, donzell, la vorera de la mar i Binicanella de Salvador Servera.²⁷

²³ Id. Id. Id. Any 1503. Manacor.

²⁴ A.R.M., L.C. Any 1498, 94.

²⁵ A.R.M., E.R.C., 1146, 51.

²⁶ Id. Id. Id., 1148, 135 v.

²⁷ A.R.M., E.C.R. Any 1538. Manacor.

Dia 1 de maig de l'any 1538 aquest sacerdot instituïa hereus de la seva Cavalleria als germans Jaime i Antoni Brotat.²⁸

Antoni Brotat la dona en herència al seu fill Jaume Brotat, dia 12 d'agost de 1569, el qual la va cabrevar l'any 1585.

Jaume Brotat mor sense fills legítims ni naturals, essent la seva hereva la seva pròpia mare Joana Amer.²⁹

Joana Brotat i Amer feu testament davant el notari Miquel Mas, dia 24 de setembre de l'any 1600, instituint hereu Rafel Amer, el qual testà, davant el notari Miquel Font, de Manacor, nomenant hereu el seu germà el Magnífic Joan Amer, ciutadà militar.

El Magnífic Joan Amer instituï hereva seva usufructuària de la Cavalleria la seva esposa la Magnífica Senyora Francina Jover. La qual, 15 de desembre de l'any 1651, ja viuda del Magnífic Joan Amer, ciutadà de Mallorca, anomenat de La Punta d'En Brotat de la vila de Manacor, com hereva usufructuària del mateix, denuncia tenir i posseir una Cavalleria dita de La Punta d'En Brotat, juntament amb una possessió anomenada La punta, situada en els termes de les viles de Manacor i Artà, en feu del senyor Rei, a vintè de lluíisme i a prestació d'un cavall armat per la defensa del present Regne.³⁰

---

²⁸ A.R.M., Prot., B. 202, 69.

²⁹ A.R.M., Prot. G. 278, 85.

³⁰ A.R.M., E.R.C., 1148, 135 v.